Динамические системы, вып. 28 (2010), 141–152

УДК 517.9

Достатні умови біфуркації розв'язку імпульсної крайової задачі зі збуренням

Т. В. Шовкопляс

Київський національний університет ім. Тараса Шевченко
Київ 03022. *E-mail: from_ Tatyana@ukr.net*

Анотація. Розглядається лінійна неоднорідна імпульсна крайова задача зі збуренням для системи звичайних диференціальних рівнянь другого порядку, яка не завжди є розв'язною. Розглядувана крайова задача має породжуючу імпульсну крайову задачу, яка не має розв'язків при довільних неоднорідностях, а це означає, що для неї виконується критичний випадок. Встановлено достатні умови, при виконанні яких розглядувана лінійна неоднорідна імпульсна крайова задача зі збуренням є розв'язною, а, також, знайдено умови, при яких відбувається біфуркація її розв'язку. Знайдено розв'язок розглядуваної задачі.

Ключові слова: лінійна неоднорідна імпульсна крайова задача зі збуренням, породжуюча імпульсна крайова задача, критерій розв'язності, критичний випадок, збурення, біфуркація.

1. Вступ. Постановка задачі

Зустрічаються випадки, коли лінійна імпульсна крайова задача зі збуренням не завжди є розв'язною на деякому числовому проміжку. Така ситуація вимагає знаходження умов, при виконанні яких дана задача буде розв'язною. Проблемі вивчення умов розв'язності крайових задач зі збуренням для систем лінійних диференціальних рівнянь I-го порядку присвячені праці [1, 2, 8, 12]. Умови біфуркації та розгалудження розв'язків крайових задач для вироджених систем наведені в [3]. Питання встановлення умов розв'язності слабкозбурених крайових задач для систем лінійних диференціальних рівнянь другого порядку досліджено в [10].

У цій роботі шукаються умови розв'язності лінійної неоднорідної імпульсної крайової задачі зі збуренням для системи звичайних диференціальних рівнянь другого порядку.

Розглядається лінійна неоднорідна імпульсна крайова задача зі збуренням

$$(P(t)x')' - Q(t)x - \varepsilon\, Q_1(t)x = f(t), \quad t \in U_0, \tag{1.1}$$

$$\triangle(P(t)x')\big|_{t=t_i} = -\beta_i x'(t_i - 0) - \alpha_i x(t_i - 0) + \varepsilon\alpha_{1i}x(t_i - 0) + \gamma_i, i = 1, 2, \ldots, p, \tag{1.2}$$

$$lx(\cdot\,, \varepsilon\,) = \alpha + \varepsilon\, l_1 x(\cdot\,, \varepsilon\,). \tag{1.3}$$

Тут $[a,\ b]$ – відрізок, на якому розглядається лінійна імпульсна крайова задача зі збуренням (1.1)-(1.3), t_i, $i = 1, 2, \ldots, p$, — точки імпульсної дії, що належать відрізку $[a,\ b]$: $t_i \in [a, b]$, $i = 1, 2, \ldots, p$; вважається, що $a \equiv t_0 < t_1 < t_2 < \ldots < t_p < t_{p+1} \equiv b$. U_0 — числова множина вигляду: $U_0 := [a, b] \backslash \{t_i\}_{i=1}^{p}$.

$x = x(t, \varepsilon)$–n-вимірна двічі неперервно диференційовна з розривами в точках імпульсної дії шукана векторна функція: $x(\cdot, \varepsilon) \in C^2(U_0 \times (0, \varepsilon_0])$, $x'(\cdot, \varepsilon)$, $x''(\cdot, \varepsilon) \in C^2(U_0 \times (0, \varepsilon_0])$.

$P(t)$, $Q(t)$, $Q_1(t)$–квадратні $(n \times n)$– вимірні дійсні матриці-функції. Елементи матриці $P(t)$ є дійсні, кусково-неперервно диференційовні на множині U_0, з розривами першого роду в точках імпульсної дії: $P(t) \in C^1(U_0)$; елементи матриць $Q(t)$ та $Q_1(t)$ є неперервними на відрізку $[a,\ b]$: $Q(t), \quad Q_1(t) \in C([a,\ b])$. Матриця $P(t)$ є невиродженою: $\det P(t) \neq 0$. $f(t)$–n-вимірна кусково-неперервна з розривами в точках імпульсної дії вектор-функція: $f(t) \in C(U_0)$. $\alpha_i, \alpha_{1i}, \beta_i, i = 1, 2, \ldots, p,$– квадратні $(n{\times}n)$–вимірні матриці, елементами яких є дійсні числа, $det[P(t_i{-}0){-}\beta_i] \neq 0$. $\gamma_i,\ i = 1, 2, \ldots, p,$–сталі n-вимірні вектори, елементами яких є дійсні числа. $l,\ l_1$– лінійні обмежені m-вимірні векторні функціонали, визначені на просторі $n-$ вимірних кусково-неперервних векторних функцій: $l,\ l_1{:}C([a, b]) \to R^m$. α–m-вимірний дійсний вектор:$\alpha \in R^m$; ε–малий невід'ємний параметр.

Імпульсна крайова задача зі збуренням (1.1)-(1.3) має породжуючу імпульсну крайову задачу:

$$(P(t)x')' - Q(t)x = f(t), \quad t \in U_0, \tag{1.4}$$

$$\triangle(P(t)x')\Big|_{t=t_i} = -\beta_i x'(t_i - 0) - \alpha_i x(t_i - 0) + \gamma_i,\ i = 1, 2, \ldots, p, \tag{1.5}$$

$$lx(\cdot, \varepsilon) = \alpha. \tag{1.6}$$

Імпульсна система диференціальних рівнянь другого порядку (1.4), (1.5) має загальний розв'язок вигляду: $x(t) = X(t)c + \bar{x}(t), \ \ c \in R^{2n}$, де $X(t)$–$(n \times 2n)$-вимірна фундаментальна матриця однорідної імпульсної системи другого порядку (1.5), (1.6) яка складається з $2n$-лінійно незалежних розв'язків однорідної ($f(t) = 0,\ \gamma_i,\ i = 1, 2, \ldots, p$) системи (1.4), (1.5); вектор-функція

$$\bar{x}(t) = \int_a^b K(t, s)P^{-1}(s)f(s)ds + \sum_{i=1}^{p} K(t, t_i + 0)\gamma_i$$

є частинним розв'язком системи імпульсних диференціальних рівнянь (1.4), (1.5); $K(t,\ s)$-$(n \times n)$-вимірна матриця Коші [9, 11]. У результаті дії лінійного m-вимірного функціоналу l на фундаментальну матрицю $X(t)$ утворюється $(m{\times}2n)$-вимірна прямокутна матриця D, $\mathrm{rank\,D}= n_1, n_1 < \min(2n, m)$. Матриця D^* є транспонованою до матриці D. $(2n \times m)-$ вимірна матриця D^+ є псевдооберненою за Муром-Пенроузом до матриці D [2, 5, 7].

Через P_D і P_{D^*} позначимо $(2n{\times}2n)$- і $(m{\times}m)$- вимірні матриці-ортопроектори, які проектують простори $R^{2\,n}$ і R^m на нуль-простори $N(D)$ та $N(D^*)$ відповідно: $P_D : R^{2n} \to N(D)$, $N(D) = P_D R^{2n}$; $P_D : R^{2n} \to N(D)$, $N(D^*) = P_{D^*} R^m$. Матриця $N(D)$ має розмірність r: $\dim N(D) = 2n$-$\mathrm{rank}\, D = 2n - n_1 = r$, а матриця $N(D^*)$ має розмірність d: $\dim N(D^*) = m{-}\mathrm{rank}\, D = m - n_1 = d$. Звідки $\mathrm{rank}\, P_D = r$, а $\mathrm{rank}\, P_{D^*} = d$. Тобто, матриця P_D складається з r лінійно незалежних стовпчиків, а матриця P_{D^*} складається з d лінійно незалежних рядків. Отже, $(2n \times 2n)$-вимірну матрицю P_D можна замінити $(2n\times r)$-вимірною матрицею P_{D_r}, що складається з r лінійно незалежних стовпчиків матриці P_D; $(m\times m)$-вимірну матрицю P_{D^*} можна замінити $(d\times m)$-вимірною матрицею $P_{D_d^*}$, яка складається з повної системи d лінійно незалежних рядків матриці P_{D^*} [2].

Для породжуючої імпульсної крайової задачі (1.4)-(1.6) має місце твердження [9].

Теорема 1 (Критичний випадок). *Нехай виконується умова* $\operatorname{rank} D = n_1 < \min\{2n,\ m\}$. *Тоді однорідна* ($f(t) = 0,\ \gamma_i = 0,\ i = 1,2,\dots,p,\ \alpha = 0$) *імпульсна крайова задача* (1.4)-(1.6) *має* r, ($r = 2n - n_1$) *і лише* r *лінійно незалежних розв'язків.*

Неоднорідна імпульсна крайова задача (1.4)-(1.6) *розв'язна тоді і тільки тоді, коли вектор-функція* $f(t) \in C(U_0)$ *і сталий вектор* $\alpha \in R^m$ *задовольняють умову розв'язності*

$$P_{D_d^*}[\alpha - l\bar{x}(\cdot)] = 0, \quad (d = m - n_1). \tag{1.7}$$

При виконанні цих умов імпульсна крайова задача (1.4)-(1.6) *має* r*-параметрич-ну сім'ю лінійно незалежних розв'язків* $x(t,c_r) = X_r(t)c_r + (G[f,\ \gamma_i])(t) + X(t)D^+\alpha,\ t \in [a,b],\quad \forall\ c_r \in R^r$, *де* $X_r(t)$–$(n\times r)$*-вимірна матриця, стовпчики якої утворюють повну систему* r *лінійно незалежних розв'язків однорідної імпульсної системи другого порядку* (1.4), (1.5): $X_r(t) = X(t)P_{D_r}$;

P_{D_r}–$(2n\times r)$*-вимірна матриця-ортопроектор, яка складається з* r *лінійно незалежних стовпчиків матриці* P_D; c_r*–довільний вектор-стовпчик з простору* R^r;

$(G[f,\gamma_i])(t)$, $i = 1,2,\dots,n$, $t \in [a,\ b]$, *– узагальнений оператор Гріна, який діє на довільну вектор-функцію* $f(t) \in C(U_0)$ *та вектори* $\gamma_i \in R^n$, $i = 1,2,\dots,n$:

$$(G[f,\gamma_i])(t) \overset{def}{=} \int_a^b K(t,s)P^{-1}(s)f(s)ds - X(t)D^+l\int_a^b K(\,\cdot\,,s)P^{-1}(s)f(s)ds+$$

$$+\sum_{i=1}^{p} K(t,t_i+0)\gamma_i - X(t)D^+l\sum_{i=1}^{p} K(\cdot,t_i+0)\gamma_i, i = 1,2,\dots,p.$$

2. Умови розв'язності імпульсної крайової задачі зі збуренням

Припустимо, що породжуюча імпульсна крайова задача (1.4)-(1.6) не має розв'язків при довільних неоднорідностях $f(t) \in C(U_0)$, $\gamma_i \in R^n$, $i = 1,2,\dots,p$, та $\alpha \in R^m$, тобто, має місце критичний випадок ($\operatorname{rank} D = n_1 < n$) і в силу довільного вибору неоднорідностей $f(t) \in C(U_0)$ та $\alpha \in R^m$ критерій розв'язності (1.5) для породжуючої імпульсної крайової задачі (1.4)-(1.6), взагалі кажучи, не виконується.

Тому, потрібно всатановити, чи є такі умови, при виконанні яких імпульсна крайова задача зі збуренням (1.1)-(1.3) буде розв'язною, при умові, що її породжуюча імпульсна крайова задача (1.4)-(1.6) розв'язків не має. Покажемо, що відповідь на це питання можна отримати, побудувавши за допомогою коефіцієнтів імпульсної системи матриці B_0 та B_1:

Покладемо

$$B_0 := P_{D_d^*}\{l_1 X_r(\,\cdot\,) - l\int_a^b K(\,\cdot\,, s)P^{-1}(s)Q_1(s)X_r(s)ds - l\sum_{i=1}^{p} K(\cdot, t_i + 0)\alpha_{1i}X_r(t_i - 0)\}, \tag{2.1}$$

B_0–$(d \times r)$-вимірна матриця, P_{B_0}–$(r \times r)$ вимірна матриця-ортопроектор, P_{B_0}:$R^r \to N(B_0)$; B_0^*–$(r \times d)$-вимірна матриця, спряжена до матриці B_0, $P_{B_0^*}$–$(d \times d)$-вимірна матриця-ортопроектор, $P_{B_0^*}$:$R^d \to N(B_0^*)$; $(r \times d)$-вимірна матриця B_0^+ є псевдооберненою за Муром-Пенроузом до матриці B_0. Щоб отримати нові умови існування розв'язку імпульсної крайової задачі зі збуренням (1.1)-(1.3) , введемо $(d \times r)$-вимірну матрицю B_1:

$$B_1 := P_{B_0^*}P_{D_d^*}\{l_1 G_1(\cdot) - l\int_a^b K(\cdot, s)P^{-1}(s)Q_1(s)G_1(s)ds - \\ - l\sum_{i=1}^{p} K(\cdot, t_i + 0)\alpha_{1i}G_1(t_i - 0)\}P_{B_0}, \tag{2.2}$$

де

$$G_1(t) = (G[Q_1(s)X_r(s)])(t) + X(t)D^+ l_1 X_r(\cdot). \tag{2.3}$$

B_1^*–$(r \times d)$-вимірна матриця, транспонована до матриці B_1; P_{B_1}–$(r \times r)$-вимірна матриця-ортопроектор, яка проектує r-вимірний евклідів простір R^r на нуль-простір $N(B_1)$ матриці B_1; $P_{B_1^*}$–$(d \times d)$-вимірна матриця-ортопроектор, яка проектує d-вимірний евклідів простір R^d на нуль-простір $N(B_1^*)$ матриці B_1^*.

Має місце теорема.

Теорема 2. *Нехай для імпульсної крайової задачі зі збуренням* (1.1)-(1.3) *має місце критичний випадок* ($\operatorname{rank} D = n_1 < n$)*, тобто, її породжуюча імпульсна крайова задача* (1.4)-(1.6) *не має розв'язків при довільних неоднорідностях* $f(t) \in C(U_0)$, γ_i, $i = 1, 2, \ldots, p$, *та* $\alpha \in R^m$, *і* $P_{B_0} \neq 0$ *і критерій розв'язності не виконується.*

Якщо умова

$$P_{B_1^*}P_{B_0^*} = 0, \tag{2.4}$$

виконується, то лінійна імпульсна крайова задача зі збуренням (1.1)-(1.3) *розв'язна і її розв'язок можна подати у вигляді частини збіжного (при достатньо малому фіксованому* $\varepsilon \in (0\,, \varepsilon_0]$*) ряду Лорана:*

$$x(\cdot, \varepsilon) = \sum_{k=-2}^{\infty} \varepsilon^k x_k(t). \tag{2.5}$$

Доведення. Підставимо ряд (2.5) в задачу (1.1)-(1.3), і тоді при кожному степені ε отримаємо відповідну імпульсну крайову задачу.

При ε^{-2} маємо однорідну імпульсну крайову задачу:

$$(P(t)x'_{-2})' - Q(t)x_{-2} = 0, \quad t \in U_0,$$

$$\triangle(P(t)x'_{-2})\big|_{t=t_i} = -\beta_i x'_{-2}(t_i - 0) - \alpha_i x_{-2}(t_i - 0), i = 1, 2, \ldots, p, \tag{2.6}$$

$$l\, x_{-2}(\,\cdot\,, \varepsilon) = 0.$$

За теоремою 1 задача (2.6) має r-параметричну сім'ю розв'язків:

$$x_{-2}(t) = X_r(t)c_{-1}, \quad c_{-1} \in R^r, \tag{2.7}$$

c_{-1}-довільний r-вимірний вектор, який буде знайдено з умови розв'язності крайової задачі при ε^{-1}.

При ε^{-1} маємо неоднорідну імпульсну крайову задачу:

$$(P(t)x'_{-1})' - Q(t)x_{-1} = Q_1(t)x_{-2}, \quad t \in U_0,$$

$$\triangle(P(t)x'_{-1})\big|_{t=t_i} = -\beta_i x'_{-1}(t_i-0) - \alpha_i x_{-1}(t_i-0) + \alpha_{1i}x_{-1}(t_i-0), \quad i = 1, 2, \ldots, p, \tag{2.8}$$

$$l\, x_{-1}(\cdot, \varepsilon) = l_1 x_{-2}(\cdot, \varepsilon).$$

Застосуємо теорему 1 до імпульсної неоднорідної крайової задачі (2.8). Згідно неї умова розв'язності задачі (2.8) є такою:

$$P_{D_d^*}\left\{ l_1 x_{-2}(\cdot) - l\int_a^b K(\cdot, s)P^{-1}(s)Q_1(s)x_{-2}(s)ds - l\sum_{i=1}^{p} K(\cdot, t_i + 0)\alpha_{1i}x_{-2}(t_i - 0)\right\} = 0, \tag{2.9}$$

$$d = m - n_1.$$

Підставивши в (2.9) значення вектора $x_{-2}(t, c_{-1})$, виражене рівністю (2.7) та зробивши відповідні перетворення, враховуючи позначення (2.1), отримаємо алгебраїчну систему:

$$B_0 c_{-1} = 0. \tag{2.10}$$

Алгебраїчна система (2.10) завжди розв'язна відносно r-вимірного вектора $c_{-1} \in R^r$ [2, 5]:

$$c_{-1} = P_{B_0}c_{-1r}, \ c_{-1r} \in R^r. \tag{2.11}$$

Маємо значення вектора c_{-1} вигляду (2.11), тому можна вказати r-параметричну сім'ю розв'язків імпульсної крайової задачі (2.6):

$$x_{-2}(t) = X_r(t)P_{B_0}c_{-1r}, \quad c_{-1r} \in R^r. \tag{2.12}$$

Підставивши (2.11) в (2.7), отримаємо r-параметричну множину розв'язків імпульсної крайової задачі (2.8):

$$x_{-1}(t,\ c_{-1}) = X_r(t)c_0 + \bar{x}_{-1}(t), \qquad c_{-1} \in R^r, \tag{2.13}$$

тут $\bar{x}_{-1}(t)$-частинний розв'язок крайової задачі (2.8). За теоремою 1, враховуючи рівності (2.11), (2.12) і позначення (2.3), вектор $\bar{x}_{-1}(t)$-матиме вигляд:

$$\bar{x}_{-1}(t) = G_1(t)P_{B_0}c_{-1r}, \quad c_{-1r} \in R^r,$$

де матриця-функція $G_1(t)$ визначена таким чином:

$$G_1(t) := \int_a^b K(t,\ s)Q_1(s)X_r(s)ds - X(t)D^+l\int_a^b K(\cdot, s)Q_1(s)X_r(s)ds +$$
$$+\sum_{i=1}^p K(t, t_i - 0)\alpha_{1i}X_r(t_i-0) -$$
$$- X(t)D^+l\sum_{i=1}^p K(\cdot,\ t_i - 0)\alpha_{1i}X_r(t_i - 0) + X(t)D^+l_1X_r(\cdot). \tag{2.14}$$

Вектор c_0-невідомий, його буде знайдено з крайової задачі при ε^0.

При ε^0 маємо імпульсну крайову задачу відносно вектора $x_0(t)$:

$$(P(t)x_0')' - Q(t)x_0 = Q_1(t)x_{-1} + f(t),\ t \in U_0,$$
$$\triangle(P(t)x_0')\big|_{t=t_i} = -\beta_i x_0'(t_i-0) - \alpha_i x_0(t_i-0) + \alpha_{1i}x_{-1}(t_i-0) + \gamma_i, i = 1, 2, \dots, p, \tag{2.15}$$
$$l\,x_0(\cdot, \varepsilon) = l_1 x_{-1}(\,\cdot\,, \varepsilon) + \alpha.$$

Запишемо умову розв'язності імпульсної крайової задачі (2.15):

$$\begin{aligned} &P_{D_d^*}\{l_1\,x_{-1}(\cdot) + \alpha - l\int\limits_a^b K(\,\cdot, s)P^{-1}(s)(Q_1(s)\,x_{-1}(s) + f(s))ds - \\ &-l\textstyle\sum_{i=1}^p K(\cdot, t_i-0)[\alpha_{1i}x_{-1}(t_i-0)+\gamma_i]\} = 0,\ d = m - n_1. \end{aligned} \tag{2.16}$$

Зробивши відповідні перетворення в (2.16), та враховуючи позначення (2.2), умова розв'язності імпульсної крайової задачі (2.15) зведеться до алгебраїчної системи відносно невідомого вектора $c_0 \in R^r$:

$$B_0c_0 = \varphi_0 - B_1P_{B_0}c_{-1}, \tag{2.17}$$

де φ_0 визначена таким чином:

$$\varphi_0 = -P_{D_d^*}\{\alpha - l\int_a^b K(\cdot, s)P^{-1}(s)f(s)ds - l\sum_{i=1}^p K(\cdot, t_i - 0)\gamma_i\}.$$

Умова розв'язності алгебраїчної системи (2.17) є такою:

$$P_{B_0^*}\{\varphi_0 - B_1 P_{B_0} c_{-1}\} = 0, \tag{2.18}$$

звідки, алгебраїчна система відносно вектора $c_{-1} \in R^r$ має вигляд:

$$B_1 c_{-1} = P_{B_0^*} \varphi_0. \tag{2.19}$$

Умова розв'язності алгебраїчної системи (2.19), є такою:

$$P_{B_1^*} \cdot P_{B_0^*} \varphi_0 = 0. \tag{2.20}$$

Якщо виконана умова

$$P_{B_1^*} \cdot P_{B_0^*} = 0, \tag{2.21}$$

то умова (2.20) завжди виконується. Виконання умови (2.21) означає, що алгебраїчна система (2.18) розв'язна, а її розв'язок є r-вимірний вектор:

$$c_0 = P_{B_0} c_{0_r} + B_0^+[\varphi_0 - B_1 \cdot P_{B_0} c_{-1r}]. \tag{2.22}$$

Значення вектора c_0 вигляду (2.22) підставимо в (2.13), у результаті отримаємо r-параметричну сім'ю розв'язків імпульсної крайової задачі (2.8):

$$x_{-1}(t,\ c_0) = X_r(t) P_{B_0} c_{0r} + \bar{x}_{-1}(t),$$

тут $\bar{x}_{-1}(t)$-частинний розв'язок імпульсної крайової задачі (2.8) вигляду: $\bar{x}_{-1}(t) = X_r(t) B_0^+[\varphi_0 - X_r(t) B_0^+ B_1 P_{B_0} c_{-1r}] + G_1(t) P_{B_0} c_{-1r}$.

r-параметрична сім'я розв'язків імпульсної крайової задачі (2.15) є такою:

$$x_0(t,\ c_1) = X_r(t) c_1 + \bar{x}_0(t), \quad c_1 \in R,$$

де $\bar{x}_0(t)$-частинний розв'язок:

$$\bar{x}_0(t) = G_1(t)[P_{B_0} c_{0r} + B_0^+\,[\varphi_0 - B_1 P_{B_0} c_{-1r}]] + G_2(t) P_{B_0} c_{-1r} + +(G\,f)(t) + X(t) D^+ \alpha,$$

тут матриця-функція $G_1(t)$ має вигляд (2.14), а $G_2(t)$ визначена таким чином: $G_2(t) := \int_a^b K(t\ ,\ s) Q_1(s) G_1(s) ds - X(t) D^+ l \int_a^b K(\ \cdot\ , s) Q_1(s) G_1(s) ds +$
$+ \sum_{i=1}^{p} K(t,\ t_i - 0) \alpha_{1i} G_1(t_i - 0) - X(t) D^+ l \sum_{i=1}^{p} K(\cdot,\ t_i - 0) \alpha_{1i} G_1(t_i - 0) +$
$+ X(t) D^+ l_1 G_1(\ \cdot)$.

Вектор c_1 буде знайдено з умови розв'язності імпульсної крайової задачі відносно вектор-функції $x_1(t)$, яка утворюється при ε^1.

Продовжуючи цей процес, при ε^k маємо таку імпульсну крайову задачу:

$$(P(t) x_k')' - Q(t) x_k = Q_1(t) x_{k-1},\ t\ \in U_0,$$

$$\triangle(P(t)x'_k)\big|_{t=t_i} = -\beta_i x'_k(t_i-0) - \alpha_i x_k(t_i-0) + \alpha_{1i}x_k(t_i-0), i=1,2,\dots,p, \quad (2.23)$$
$$l\, x_k(\cdot,\varepsilon) = l_1 x_{k-1}(\cdot,\varepsilon).$$

Умова розв'язності імпульсної крайової задачі (2.23) є такою:

$$P_{D_d^*}\{l_1\, x_{k-1}(\cdot) - l\int\limits_a^b K(\cdot,s)P^{-1}(s)Q_1(s)x_{k-1}(s)ds - l\sum_{i=1}^p K(\cdot,t_i+0)x_{k-1}(t_i-0)\gamma_i\} = 0,$$
$$d = m - n_1.$$

При виконанні умови (2.21), імпульсна крайова задача (2.23) матиме r-параметричну сім'ю розв'язків: $x_k(t,c_{k+1}) = X_r(t)c_{k+1} + \bar{x}_k(t), \quad c_{k+1}\in R$, де $\bar{x}_k(t)$ — частинний розв'язок імпульсної крайової задачі (2.23):

$$\bar{x}_k(t) = G_1(t)c_k + G_2(t)c_{k-1} + \ldots + G_{k+1}(t)c_0 + G_k(t)P_{B_0}c_{-1r} + (Gf)(t) + X(t)D^+\alpha,$$
$$c_k = P_{B_0}c_{kr} + B_0^+\{\varphi_k - B_1c_{k-1} + B_2c_{k-2} + \ldots + B_{k+1}c_{-1}\}, \quad k\ge 0.$$

$$G_k(t) := \int_a^b K(t,s)Q_1(s)G_{k-1}(s)ds - X(t)D^+l\int_a^b K(\cdot,s)Q_1(s)G_{k-1}(s)ds +$$
$$+ X(t)D^+l_1G_{k-1}(\cdot) - \sum_{i=1}^p K(t,t_i-0)\alpha_{1i}G_{k-1}(t_i-0) -$$
$$- X(t)D^+l\sum_{i=1}^p K(\cdot,t_i-0)\alpha_{1i}G_{k-1}(t_i-0), \quad k\ge 2.$$

$$B_k := -P_{D_d^*}[l_1G_{k-1}(\cdot)B_{k-1} - l_1G_k(\,\cdot\,) - l\int_a^b [K(\cdot,s)Q_1(s)G_{k-1}(s)B_{k-1} - G_k(s)]ds -$$
$$- l\sum_{i=1}^p [K(\cdot,t_i+0)\alpha_{1i}G_{k-1}(t_i-0)B_{k-1} - G_k(t_i-0)]\}P_{B_0}]P_{B_0}, \quad k\ge 2.$$

Якщо умова (2.4) виконується, то всі коефіцієнти розкладу (2.5) знаходяться в явному вигляді, що доводиться за методом математичної індукції.

Таким чином, якщо умова (2.4) виконується, то імпульсна крайова задача зі збуренням (1.1)-(1.3) є розв'язною.

Збіжність ряду Лорана доводиться за допомогою традиційних методів мажорування [4, 6]. □

Зауважимо, що при доведенні теореми використовувався метод Вішика-Люстерніка [4].

У публікації [8] розглядається нетерова крайова задача для системи диференціальних рівнянь першого порядку, розв'язок якої шукається при застосуванні методу простих ітерацій.

Отримані в роботі результати є узагальненням результатів, наведених в [10] та узгоджуються з раніше отриманими в теорії крайових задач результатами [1, 2, 8, 9, 11, 12].

3. Приклад

На відрізку $[0,1]$ задана крайова задача зі збуренням

$$x''(t) = f(t), \quad x \in R^2, f(t) : [0,1] \to R^2, t \in [0,\ 1], \tag{3.1}$$

$$lx(\cdot,\varepsilon) = \alpha + \varepsilon l_1 x(\cdot,\varepsilon), \alpha \in R^2, lx(\cdot) = Mx(1), M = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}. \tag{3.2}$$

В (3.1), (3.2) $f(t)$ та $x(t)$—двовимірні векторні функції: $f(t) : [0,1] \to R^2$, $x \in R^2$.

Встановимо умови, при яких крайова задача зі збуренням (3.1), (3.2) розв'язна при збурюючому доданку $l_1 x(\cdot) = Nx(\frac{1}{2})$, $N = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 2 \end{pmatrix}$.

При $\varepsilon = 0$ з крайової задачі зі збуренням (3.1), (3.2) отримаємо породжуючу крайову задачу:

$$x''(t) = f(t),\ x \in R^2, t \in [0,\ 1], \tag{3.3}$$

$$lx(\cdot,\varepsilon) = \alpha, \alpha \in R^2. \tag{3.4}$$

Згідно теореми 1.1, породжуюча крайова задача (3.3), (3.4) при довільних неоднорідностях $f(t) \in C[0,\ 1]$ та $\alpha \in R^2$ не має розв'язків.

Використовуючи теорему 2.1, встановимо умови, при яких розглядувана крайова задача зі збуренням (3.1), (3.2) буде розв'язною.

Фундаментальна матриця однорідної ($f(t) = 0$) системи диференціальних рівнянь (3.3) є такою: $X(t) = \begin{pmatrix} 1 & 0 & t & 0 \\ 0 & 1 & 0 & t \end{pmatrix}$. Побудуємо (2×4)-вимірна матрицю D [2]: $D = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$, $t \in [0,1]$. Відповідна до матриці D, (4×2)-вимірну спряжена матриця D^* є такою: $D^* = D^T = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$, оскільки задача розглядається на дійсній площині.

Знайдемо базис нуль-простору матриці D^*. За означенням нуль-простору [2], $N(D^*) = \{b \in R^2 : D^*b = 0\}$, тобто, це означає, що треба знайти такі вектори $b \in R^2$, для яких виконується рівність: $D^*b = 0$. Для побудованої матриці D^* розв'яжемо рівняння $D^*b = 0$: $D = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} b_1 \\ b_2 \end{pmatrix} = 0$. Звідки, $b_2 = -b_1$, отже, маємо базисний вектор $\psi_1 = b^{(1)} = [b_1] = [1]$ простору $N(D^*)$.

Оскільки простір $N(D^*)$ не є порожнім, то згідно означення [2] матриціортопроектора P_{D^*} вона відмінна від нульової матриці: $P_{D^*} \neq 0$.

Знайдемо матрицю P_{D^*} за формулою [2]: $P_{D^*} = \sum_{s,k=1} \beta^{-1}_{s,k=1}\psi_s\psi_k^T$.

Тут $s = k = 1$, тому матриця P_{D^*} шукається за формулою: $P_{D^*} = \beta^{(-1)}_{sk}\psi_1\psi_1^T$, $\beta_{11} = (\psi_1^T, \psi_1)$ (ψ_1^T, ψ_1)-скалярний добуток в відповідному евклідовому просторі,

$\psi_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix}$, $\psi_1^T = \begin{pmatrix} 1 & -1 \end{pmatrix}$. Обчислимо β_{11}: $\beta_{11} = \begin{pmatrix} 1 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} = 1 \cdot 1 + (-1) \cdot (-1) = 2$. Отже, $\beta_{11} = 2$, звідки $\beta_{11}^{-1} = \frac{1}{2}$.

$\psi_1 \cdot \psi_1^T = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 & -1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & -1 \\ -1 & 1 \end{pmatrix}$.

Отже, $P_{D^*} = \frac{1}{2}\begin{pmatrix} 1 & -1 \\ -1 & 1 \end{pmatrix}$. Оскільки $d = 1$, то матриця P_{D^*} складається з одного лінійно незалежного рядка, тому, надалі, замість неї, можна розглядати матрицю $P_{D_1^*} = \frac{1}{2}\begin{pmatrix} 1 & -1 \end{pmatrix}$.

Зауважимо, що матрицю P_{D^*} можна знайти іншим чином, використовуючи формули: $P_{D^*} = I_m - DD^+$, $D^+ = \lim_{\varepsilon\to 0} D^*(DD^* + \varepsilon I_m)^{-1}$.

В цьому прикладі $m = 2$.

Обчислимо D^+:

$$D^+ = \lim_{\varepsilon\to 0} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \left[\begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} + \varepsilon \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \right]^{-1} =$$

$$= \lim_{\varepsilon\to 0} \frac{1}{\varepsilon + 4} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} = \frac{1}{4} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}.$$

Звідки $P_{D^*} = \frac{1}{2}\begin{pmatrix} 1 & -1 \\ -1 & 1 \end{pmatrix}$. Оскільки $d = 1$, то це дозволяє матрицю P_{D^*} замінити на матрицю $P_{D_1^*} = \frac{1}{2}\begin{pmatrix} 1 & -1 \end{pmatrix}$. За формулою $P_D = I_{2n} - D^+D$ знайдемо матрицю P_D. В даній задачі $n = 2$:

$$P_D = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} - \frac{1}{4} \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \\ 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \frac{1}{2} & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & -\frac{1}{2} & 0 & \frac{1}{2} \end{pmatrix}.$$

З побудови матриці P_D зрозуміло, що $\operatorname{rank} P_D = 3$, тому $r = 3$, а матриця P_{D_3} є такою: $P_{D_3} = \frac{1}{2}\begin{pmatrix} 2 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 2 \\ 0 & -1 & 0 \end{pmatrix}$. Обчислимо $(d \times r)$-вимірну матрицю B_0: $d = 1$, $r = 3$, тобто, B_0-(1×3)-вимірна. За формулою $B_0 := P_{D_d^*} l_1 X_r(\cdot) - l \int_a^b K(\cdot, s) Q_1(s) X_r(s) ds$, але, за умовою задачі матриця $Q_1(s)$ є нульовою, тому $B_0 := P_{D_d^*} l_1 X_r(\cdot)$.

За формулою $X_r(t) = X(t)P_{D_r}$, $r = 3$, знайдемо матрицю $X_3(t)$:

$$X_3(t) = \begin{pmatrix} 1 & 0 & t & 0 \\ 0 & 1 & 0 & t \end{pmatrix} \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 2 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 2 \\ 0 & -1 & 0 \end{pmatrix} = \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 2 & 0 & 2t \\ 0 & -t & 0 \end{pmatrix}.$$

Отже, (2×3)-вимірна матриця $X_3(t)$ має вигляд: $X_3(t) = \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 2 & 0 & 2t \\ 0 & -t & 0 \end{pmatrix}$. Обчислимо $l_1 X_3(\cdot)$:

$$l_1 X_3(\frac{1}{2}) = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 2 \end{pmatrix} \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 2 & 0 & 2 \cdot \frac{1}{2} \\ 0 & 1 \cdot \frac{1}{2} & 0 \end{pmatrix} = \frac{1}{4} \begin{pmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 0 & 2 & 0 \end{pmatrix}.$$

Звідси, $B_0 = \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{4} \begin{pmatrix} 4 & 1 & 2 \\ 0 & 2 & 0 \end{pmatrix} = \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 & -1 & 2 \end{pmatrix}$.

Для розглядуваної задачі перевіримо виконання умови $P_{B_0} \neq 0$ теореми. Спочатку обчислимо матрицю P_{B_0} за формулою: $P_{B_0} = I_3 - B_0^+ B_0$. Обчислимо матрицю ${B_0}^+$, вона обчислюється за формулою:

$${B_0}^+ = \lim_{\varepsilon \to 0} B_0^* (B_0 B_0^* + \varepsilon I_1)^{-1}, \quad \text{коли } {B_0}^* = \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix}.$$

Отже,

$${B_0}^+ = \lim_{\varepsilon \to 0} \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} \frac{1}{8} \left[\begin{pmatrix} 4 & -1 & 2 \end{pmatrix} \cdot \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} + \varepsilon \cdot 1 \right]^{-1} = 1.$$

Обчислимо тепер матрицю P_{B_0}.

$$P_{B_0} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} - \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} \cdot \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 & -1 & 2 \end{pmatrix} = \frac{1}{21} \begin{pmatrix} 5 & 4 & -8 \\ 4 & 20 & 2 \\ -8 & 2 & 17 \end{pmatrix}.$$

В результаті обчислень зрозуміло, що матриця P_{B_0} відмінна від нульової. Отже, умова $P_{B_0} \neq 0$ для крайової задачі (3.1), (3.2) виконується. Перевіримо виконання умови $P_{B_1^*} P_{B_0^*} = 0$.

Обчислимо матрицю $P_{B_0^*}$ за формулою:$P_{B_0^*} = I_3 - B_0^+ B_0$.

$P_{B_0^*} = 1 - \frac{1}{8} \begin{pmatrix} 4 & -1 & 2 \end{pmatrix} \cdot \frac{8}{21} \begin{pmatrix} 4 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} = 1 - \frac{21}{21} = 0$. Оскільки, в результаті обчислень отримано, що $P_{B_0^*} = 0$, то можна стверджувати, що умова $P_{B_1^*} P_{B_0^*} = 0$ теореми 2 для крайової задачі (3.1), (3.2) виконується.

Зауважимо, що матриця $P_{B_1^*}$ обчислюється за формулою: $P_{B_1^*} = I_1 - B_1^+ B_1$, коли $B_1^+ = \lim_{\varepsilon \to 0} B_1^* (B_1 B_1^* + \varepsilon I_1)^{-1}$, $B_1 = P_{B_0^*} P_{D_d^*} l_1 G_1(\cdot)$. Отже, $P_{B_1^*} = 1 - 0 = 1$.

Крайова задача без збурення (3.3), (3.4) не має розв'язків. Вводячи збурення $l_1 x(\cdot) = Nx(\frac{1}{2})$, показано, що з нерозв'язної задачі (3.3), (3.4) можна зробити розв'язну задачу (3.1), (3.2), і розв'язок матиме вигляд:

$$x(t,\varepsilon) = \frac{x^{-2}}{\varepsilon^2} + \frac{x^{-1}}{\varepsilon^1} + \frac{x^0}{\varepsilon^0} + \frac{x^1}{\varepsilon^1} + \dots.$$

Перелік цитованих джерел

1. *Бойчук А. А.* Конструктивные методы анализа краевых задач. — К.: Наук. думка, 1990. — 96 с.
2. *Бойчук А. А., Журавлев В. Ф., Самойленко А. М.* Обобщенно-обратные операторы и нетеровы краевые задачи. — Київ: Труди Інституту математики НАН України, 1995. — 318 с.
3. *Бойчук О. А., Шегда Л. М.* Бифуркация решений вырожденных краевых задач. — Киев: Препринт ИМ НАН Украины, 2009. — 21 с.
4. *Вишик М. И., Люстерник Л. А.* Решение некоторых задач о возмкщениях в случае матриц и самоспряженных и несамоспряженных диффференциальных уравнений // УМН. — 1960. — Т. 15, № 3. — С. 3–80.
5. *Воеводин В. В., Кузнецов Ю. А.* Матрицы и вычисления. — М.: Наука, 1984. — 318 с.
6. *Гребенников Е. А., Рябов Ю. А.* Конструктивные методы анализа нелинейных систем. — М.: Наука, 1979. — 432 с.
7. *Кублановская В. И.* О вычислении обобщенной обратной матрицы и проекторов // Журн. вычисл. математики и мат. физики. — 1966. — Т. 6, № 2. — С. 326–332.
8. *Чуйко С. М.* Возникновение решений линейной нетеровой краевой задачи // Укр. мат. журнал. — 2007. — Т. 59, № 8. — С. 1148–1152.
9. *Шовкопляс Т. В.* Критерій розв'язності лінійної крайової задачі для системи другого порядку // УМЖ. — 2000. — Т. 52, № 6. — С. 861–864.
10. *Шовкопляс Т. В.* Достатні умови виникнення розв'язку слабкозбуреної крайової задачі // Динамические системы. — 2009. — № 27. — С. 143–149.
11. *Шовкопляс Т. В.* Слабкозбурені лінійні крайові задачі для системи диференціальних рівнянь другого порядку // Доповіді НАН України. — 2002. — № 4. — С. 31–36.
12. *Boichuk A. A., Samoilenko A. M.* Generalized inverse operators and Fredholm boundary-value problems. // Utrecht, Boston: VPS. — 2004. — 317 p.

Получена 21.05.2010